

DAĞLIK KARABAĞ SORUNU'NUN ÇATIŞMAYI ÇÖZME PERSPEKTİFİNDEN İNCELENMESİ

Kafkas Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi
KAÜİBFD
Cilt, 8, Sayı 16, 2017
ISSN: 1309 – 4289
E – ISSN: 2149-9136

Makale Gönderim Tarihi: 19.02.2016

Yayına Kabul Tarihi: 22.06.2017

Çağlar SÖKER
Arş. Gör.
Selçuk Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi
caglarsoker@selcuk.edu.tr

ÖZ Dağlık Karabağ Çatışması, günümüzdeki en karmaşık uluslararası sorunlardan biridir. Bu çalışmada çatışma, tarihsel arka planı, nedenleri ve müdahil aktörlerin pozisyonları ve politikaları değerlendirilip tartışılarak, çatışmayı çözme perspektifinden analiz edilmiştir. Buna göre çatışmanın en önemli sebeplerinden birinin Azerbaycan ve Ermenistan'ın SSCB'nin çöküşünden sonra başlayan ve karşılıklı düşmanlığı körüklemeye dayalı ulus inşası süreçleri olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, karşılıklı düşmanlığın yok edilmesi için iki ülkenin devletleri ve toplumları arasındaki güven ve diyalogun artırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca sağlıklı, barışçıl ve kalıcı bir çözüm için demokratikleşmenin önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dağlık Karabağ, Çatışma Çözümü.

JEL Kodu: Q34, D74

Alanı: Uluslararası İlişkiler

Türü: Derleme

DOI:10.9775/kauiibfd.2017.027

Atıfta bulunmak için: Söker, Ç. (2017). Dağlık Karabağ sorununun çatışmayı çözme perspektifinden incelenmesi, *KAÜİBFD* 8(16), 555-574.

THE ANALYSIS OF NAGORNO KARABAKH PROBLEM FROM THE CONFLICT RESOLUTION PERSPECTIVE

Kafkas University
Economics and Administrative
Sciences Faculty
KAUJEASF
Vol. 8, Issue 16, 2017
ISSN: 1309 – 4289
E – ISSN: 2149-9136

Article Submission Date: 19.02.2016

Accepted Date: 22.06.2017

Çağlar SÖKER
Arş. Gör.
Selçuk University
Faculty of Economics and
Administrative Sciences
caglarsoker@selcuk.edu.tr

ABSTRACT Nagorno-Karabakh Conflict is one of the most complex international problems today. In this study, this conflict was analyzed from the conflict resolution perspective by assessing and discussing its historical background, reasons and involving actors' positions and policies. Accordingly, one of the main reasons of the conflict is the nation-building process of Azerbaijan and Armenia after the collapse of USSR when mutual antagonism has begun to arise which has been instigated by both states. In this context, it was concluded that trust and dialog must be increased between two states and societies to eliminate this antagonism. Besides, it was emphasized that democratization has vital importance for a healthy, peaceful and permanent solution.

Keywords: Nagorno Karabakh, Conflict Resolution

Jel codes: Q34, D74

Scope: International Relations

Type: Review

Cite this Paper: : Söker, Ç. (2017). The analysis of Nagorno Karabakh problem from the conflict resolution perspective, *KAUJEASF* 8(16), 555-574.

1. GİRİŞ

“Dağlık Karabağ Sorunu” ifadesi günümüzde, dünyanın en istikrarsız bölgelerinden olan Kafkasya’da, Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki çatışmayı adlandırmak için kullanılmaktadır. Kaynağını çok daha gerilere götürmek mümkün olsa da bugün Dağlık Karabağ’daki sorun, SSCB’nin dağılmasından sonraki süreçte ortaya çıkmıştır. 1988’de bölgedeki Ermenilerin Ermenistan’a bağlanmak için referandum düzenlemesi, Sovyetler döneminde yatıştırılmış olan toplumsal çatışmayı körüklemiştir. 1991 yılındaki bağımsızlık ilanı ve ardından 1992’de Rus askerlerinin bölgeden çekilmesiyle ise çatışma, Azerbaycan ve Ermenistan arasında savaşa dönüşmüştür. 1994’te Bişkek Protokolü ile ateşkes sağlanmış olsa da taraflar hukuken hala savaş halindedir.

AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) bünyesinde kurulan Minsk Grubu, çatışmaya çözmek için kurulmuş bir platform olarak çeşitli girişimlerde bulunmuş ancak kalıcı barış sağlanamamıştır. Yaklaşık 25 yıldır dondurucuda bekleyen çatışma, gün geçtikçe daha karmaşık bir hal almaktadır. Temel anlaşmazlık noktaları olan Dağlık Karabağ’ın statüsü, Ermenistan’ın işgal ettiği topraklar, yerlerinden edilmiş kişilerin durumu konularında bugüne kadar hiçbir ilerleme kaydedilmemiştir. Çatışmanın başlangıcından itibaren silahlanma yarışına giren Erivan ve Bakü, zaman zaman sınır çatışmaları ile karşı karşıya gelmekte, yeni bir savaş ihtimali gündeme gelebilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Dağlık Karabağ Sorunu üzerine çatışma analizi yapmaktır. Analizimizde kullandığımız çerçeve, Stratejik-Diyalog Plan Çerçevesi’dir.¹ Bu bağlamda öncelikle sorunu tanımlamak için arka plan analizi yapılarak çatışmanın tarihi, nedenleri ve şu anki durumundan bahsedilmiştir. Ardından çatışma ve çözüm sürecinde etkisi olan, soruna müdahil olan iç ve dış aktörler üzerinde durulmuştur. Aktör analizi kısmında çatışmanın tarafları olan Azerbaycan, Ermenistan ve Dağlık Karabağ Yönetimi incelenmiştir. Aktörlerin soruna temel bakış açıları, politikaları ve duruşları değerlendirilmiş, SWOT Analizi² ile tarafların güçlü-zayıf yanlarına ve taraflara yönelik fırsatlar ve tehditlere değinilmiştir. Son olarak ise analizin amacı olan çatışmayı çözme perspektifinden, çözüm yolunda başarıya ulaşılabilmesi için öneri ve tavsiyelerde bulunularak öngörüler belirtilmiştir.

2. SORUNU TANIMLAMA

2.1. Arka Plan Analizi

Dağlık Karabağ Bölgesi, 1555 Amasya Anlaşması ile Osmanlı

¹ Stratejik-Diyalog Plan Çerçevesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., (Ensaroğlu & Akyeşilmen, 2014, s. 452-454).

² SWOT (Strenghts (Güçlü yanlar)-Weaknesses (Zayıf Yanlar)-Opportunities (Fırsatlar) –Threats (Tehditler)) Analizi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., (Bağcı, 2014, s. 10).

Devleti'ne, 1735 Gence Anlaşması ile İran'a ve 1828 Türkmençayı Anlaşması ile Çarlık Rusya'ya bağlanmıştır (Asal, 2013, s. 59). Azeri tezlerine göre Dağlık Karabağ'a hakim olmasının ardından Rusya, Kafkaslarda Hıristiyan bir tampon bölge yaratmak amacıyla Ermenileri bölgeye göç ettirme politikası izlemiştir. Daha önce Karabağ'da azınlık olan Ermenilerin sayısı, 1828'den sonra izlenen Rus politikalarıyla hızla artmıştır (Gürel, 1992, s. 182). 1830'da Dağlık Karabağ'ın nüfusunun %65'i Azerilerden, %35'i ise Ermenilerden oluşurken Ermeni nüfusunun oransal karşılığı, 1880'de %53'e, 1989'da ise %77'ye yükselmiştir (Gürbüz, 2008, s. 118). Ani nüfus değişimleri, 20. yüzyılın başından itibaren toprak paylaşımı gibi konularda sürtüşmelere neden olmuş ve zamanla etnik ve dini uyumsuzluklar çatışmaya dönüşmüştür.

Ermeniler ise bölgeye sonradan gelenlerin Azeriler olduğunu, bölgede kendilerinin her zaman çoğunluğu oluşturduklarını iddia etmektedirler. Ayrıca Osmanlı ve Rus İmparatorlukları ile SSCB döneminde asimilasyona maruz kaldıklarını savunarak Dağlık Karabağ Ermenilerini, Ermeni kimliğini her daim muhafaza eden "son kale" olarak görmüşlerdir (Gamaghelyan, 2005). Bu bakış açısı, bağımsızlık sonrası ulus inşası sürecinde Erivan tarafından körüklenmiş ve pekiştirilmiştir.

Sonuç olarak her iki taraf da karşı tarafı "sonradan gelen" olarak görmektedir.³ Yukarıda bahsedilen tarihsel argümanlarla desteklenen etnik gerilim ve düşmanlık 20. Yüzyıl'ın başından itibaren çatışmaya dönüşmüştür. 1905 yılı, bir Azeri'nin Taşnaklar tarafından öldürülmesi üzerine çıkan olaylar nedeniyle tarihe, kanlı çatışmalar yılı olarak geçmiştir (Aslanlı, 2013, s. 42) Ardından Ermenistan ve Azerbaycan'ın 1918-1920 arası kısa bağımsızlık dönemleri, SSCB öncesi bir diğer çatışma dönemidir (Novikova, 2012: 552). Bu dönemdeki çatışmalarda Karabağ nüfusunun yaklaşık %20'si hayatını kaybetmiştir (Yamskov, 1991, s. 656).

1923 yılında bölge, Stalin tarafından Sovyet Azerbaycan'ına bağlanmış, SSCB'nin son dönemine kadar hem hukuken hem de fiilen bu statüsünü korumuştur. Karabağ Bölgesi'nde SSCB Dönemi'nde de etnik gerilim devam etmesine rağmen büyük çaplı çatışmalar yaşanmamıştır.

Sovyetlerin zayıflamaya başlaması ve dağılma sürecine girmesiyle bölgedeki etnik gerilim tekrar su yüzüne çıkmıştır. 80'lerin ikinci yarısından

³ Çalışmamızın asıl amacı olan çatışma çözümü perspektifinden sapmamak ve her iki tarafından tezlerine de yer verebilmek için herhangi bir tarafı haklı çıkaracak bir argümana yer verilmemiştir ancak Azeri tezlerinin haklılığı genel kabul görmektedir. Nitekim BM Güvenlik Konseyi, Genel Kurul, İİT, AGİT ve AKPM gibi uluslararası örgütler ile ABD, Birleşik Krallık ve Rusya Dışişleri Bakanlıkları'nın kararları da Azeri tezlerini destekler niteliktedir. Bkz. (Baguirov, 2012: 155)

itibaren SSCB'deki siyasi, jeopolitik, ideolojik ve sosyal sistemde meydana gelen hızlı değişim, tüm hukuki ve siyasi kriterleri ve normları tamamıyla alt üst etmiş; sosyalist sistemin çöküşü, eski Sovyet topraklarında belirsizlik ve karışıklıkların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Gökçe, 2011, s. 1113). Bu yüzden Dağlık Karabağ Sorunu gibi Sovyetlerin son dönemi ile dağılışından sonra patlak veren çatışmalar için "Post-Soviet Conflict" ifadesi de kullanılmaktadır (Lynch, 2002, s. 833).

1988 yılında Karabağ'daki Ermeni parlamenterlerin bağımsızlık ve Ermenistan'a bağlanma hareketini başlatmaları ile bugün "Dağlık Karabağ Sorunu" olarak adlandırdığımız son döneme girilmiştir (Sargsyan, 2013). 1988'de Ermenistan'a bağlanma yönünde atılan ilk adım başarılı olamayınca bölgedeki Ermeniler, SSCB'nin dağılmasından sonra 28 Aralık 1991'de referanduma giderek tek taraflı bağımsızlık ilan etmişlerdir (Svensson, 2009). Bağımsızlık ilanını takiben bölgede yaşayan Azeriler ile Ermeniler arasındaki tansiyon hızla yükselmiş, çatışmalar çıkmış, karşılıklı katliamlar yaşanmıştır. Ayrıca Azerbaycan, bağımsızlık kararını tanımadığını bildirerek Dağlık Karabağ'ın özerkliğini kaldırmıştır. Ardından Ermenistan, Karabağ'ı ilhak etme kararı aldığını duyurmuş ve 1988-1991 arasında devam eden toplumlararası çatışmalar 1992'de devletlerarası savaşa dönüşmüştür.

Savaş, 1994 yılında Rusya arabuluculuğunda gerçekleşen ve Bişkek'te imzalanan ateşkes anlaşmasıyla fiilen durdurulmuştur (Sargsyan, 2013). Savaşta 30 bin kişi hayatını kaybetmiş, yaklaşık bir milyon kişi mülteci durumuna düşmüştür (aljazeera.com.tr, 2014). Ermeniler, çatışma sürecinde bölgenin tamamını ele geçirdikleri gibi komşu yedi bölgeyi de (rayon) işgal etmişlerdir (aljazeera.com.tr, 2014)

Sorunun barışçıl bir şekilde çözümünü sağlamak için 1994 ateşkesine müteakip Rusya, ABD ve Fransa eş başkanlığındaki Minsk Grubu tesis edilmiştir (Selimovic vd., 2012). AGİT bünyesinde kurulan Minsk Grubu, günümüze kadar ulaşan çeşitli teşebbüslerine rağmen kayda değer bir başarı sağlayamamıştır.

Çatışmanın siyasal sebeplerine baktığımızda en önemli faktörün Azerbaycan ve Ermenistan'ın SSCB'nin dağılmasından sonra başlayan geç uluslaşma süreçlerinde, yabancı karşıtlığına dayanan "düşmanlık" imgelerini kullanma yoluna gitmeleri olduğunu söyleyebiliriz (Asal, 2013, s. 57). Devlet ve kimlik inşası için gerekli görülen "öteki" arayışı, daha sonra kronik hale gelecek bir düşmanlığın tohumlarını ekmiştir. Karşıtlıklar üzerinden yaratılan "biz" algısı, düşmanlık retoriği üzerinden şekillendirilmeye çalışılmıştır. Bu durum sorunun hem oluşumunda hem de devam eden çözümsüzlük sarmalında önemli bir etken olmuştur. Azerbaycan ve Ermenistan'da çoğulcu siyasal sistemlerin ve rekabetçi seçimlerin yokluğu, siyasal temsil ve ifade-basın

özgürlüklerindeki kısıtlamalar başlıkları altında toplayabileceğimiz demokratik problemleri de bir diğer sebep olarak sayabiliriz (Mkrtyan, 2007, s. 82).

Bunun yanında SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya'nın bölgedeki nüfuzunu korumak için Kafkaslardaki gerilimlerden faydalanmak istemesi de çatışmanın siyasal sebeplerinden biridir. Günümüzde Rusya'nın Kafkasya siyasetine müdahil olmasında Dağlık Karabağ Sorunu bir araç olmaya devam etmektedir. Ayrıca Dağlık Karabağ bölgesinin stratejik konumu hasebiyle hem Azerbaycan hem de Ermenistan için vazgeçilmez olması, çatışmanın hem başlangıcı hem de çözümsüzlüğü noktasındaki siyasi açmazlardan biridir. Son olarak, uluslararası hukukun kendi kaderini tayin hakkı ve toprak bütünlüğü gibi çatışan ilkelerinin çatışmaya taraf ülkelerin ikisinin tezlerine de dayanak oluşturabilmesi probleminden bahsedilebilir. Şöyle ki, Dağlık Karabağ Ermenileri, kendi kaderlerini tayin hakkına dayanarak bağımsızlık hakları olduğunu öne sürerken, Azerbaycan "bölünmez toprak bütünlüğü" ilkesine başvurmakta ve bağımsızlığa karşı çıkmaktadır.

Toplumsal nedenlerin başında uzun bir geçmişe sahip olan etnik gerilim gösterilebilir. Azeri ve Ermeni toplumlarının kolektivist yapıları nedeniyle etnik düşmanlık uzun süre varlığını korumuş ve 1988'de yeniden patlak vermiştir. Sovyetlerin dağılmasından sonra ise "öteki" üzerinden inşa edilen toplumsal kimliklerle düşmanlık körüklenmiş ve Kafkaslarda dünyanın en karmaşık sorunlarından biri ortaya çıkmıştır.

Çatışmanın oluşumunda doğrudan bir ekonomik sebep olmamasına rağmen sorunun devamında ve çözümsüzlüğünde etkili olan birçok ekonomik etken vardır. Azerbaycan ve Ermenistan'ın ekonomileri kişi başına düşen milli gelirin azlığı, düşük büyüme oranları, dışa bağımlılık (Ermenistan'ın hemen hemen bütün endüstriyel kurumları Rusya kontrolündedir (Gürbüz, 2008, s. 125).) ve kalkınma sorunları gibi faktörler nedeniyle zayıftır. Ekonomik zayıflık da genelde dış politikada güvenlikçi bir yaklaşımın tercih edilmesine yol açmakta, toplumsal refah seviyesindeki düşüklük, kamuoyunun dikkatinin dışarıda tutulması yoluyla bertaraf edilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca Dağlık Karabağ Bölgesi'nin stratejik konumu ve bölgenin doğu-batı enerji koridoru üzerinde bulunması tarafları sorunun çözümünde tavizsiz bir politika izlemeye sevk etmektedir.

2.2. Çatışmanın Mevcut Durumu

Çatışma bugün, ortaya çıkan ani olaylarda en az bir tarafın şiddete başvurduğu yoğun bir durum olarak tanımlayabileceğimiz "kriz" durumundadır (Akyeşilmen, 2014, s. 27). Beş seviyeden oluşan çatışma yoğunluğu skalasında kriz, üçüncü derecede bir yoğunluğu belirtmektedir.

Aradan geçen yaklaşık 25 yıla rağmen kalıcı bir çözüme ulaşılamamıştır. Azerbaycan topraklarının %14'ü halen Ermenistan işgali

altındadır (German, 2012, s. 217). Neredeyse tüm Azeri nüfus savaş sırasında bölgeden ayrılmış ya da sürülmüştür (Rowland, 2013, s. 108). Dağlık Karabağ'da yerlerinden edilmiş 610 bin mülteci halen geçici yerlerde ikamet etmektedir (Kuburas, 2011, s. 44). 1994 yılındaki ateşkesten beri Erivan ve Bakü arasında karşılıklı diplomatik temsilcilikler bulunmamakta ve doğrudan ekonomik ilişkiler kurulamamaktadır (Asal, 2013, s. 66). Taraflar hukuken hala savaş halindedir. Minsk Grubu gibi aktörlerin çeşitli girişimleriyle çözüm için arayışlar devam etse de bugüne kadar somut sonuç elde edilememiştir.

Henüz çözüme ulaşılamamasının en önemli sebebi, hem tarafların hem de müdahil aktörlerin farklı gerekçe ve motivasyonlarla barışa razı gelmemeleridir. Durum böyle olduğu sürece de Minsk Grubu gibi platformların da yapabilecekleri sınırlı olmaktadır (Hakala, 1998, s. 14). Çözumsuzlüğün devamı, Azerbaycan ve Ermenistan rejimlerine, iktidarlarını sürdürmeleri için önemli fırsatlar sunmaktadır. Her iki rejim de, Dağlık Karabağ Sorununu güvenlikleştirerek⁴ bir ölüm-kalım mücadelesi olarak lanse etmekte; iç politikalarını, kurumlarını ve söylemlerini buna göre dizayn etmekte ve bu sayede halkın muhtemel demokratikleşme ve barış taleplerini bertaraf etmektedirler. Dağlık Karabağ meselesinin bir hayatta kalma mücadelesi olarak sunulması, insanların demokrasi taleplerini ertelemelerine ya da ikinci plana atmalarına yol açmaktadır.

Her iki toplumun elitleri de bu sürecin bir parçasıdır. Bahse konu elitlerin soruna yönelik retoriği, karşılıklı düşmanlığı besleyerek kendi konumlarını muhafaza etme üzerinedir (Tokluoğlu, 2011, s. 1247). Soruna çözüm eksenli yaklaşanlar ise bahse konu elit çemberine dahil olamamaktadırlar. Dağlık Karabağ Sorununa barışçıl çözüm temelli yaklaşan liderler, güvenlikçi söylemlere başvurarak düşmanlık ve korkulardan avantaj sağlayan rakipleri tarafından elimine edilmektedirler (Caspersen, 2012, s. 132). Dolayısıyla hem devletler hem de elitler eliyle yürütülen güvenlikçi politika, barışçıl çözümün önündeki en önemli engellerden biridir.

Bahse konu güvenlikleştirme süreci, Azeri ve Ermeni toplumlarında uzun yıllardır devam eden düşmanlığı, gün geçtikçe daha da keskinleştirmiştir. Bağımsızlık sonrası ulus inşası süreçlerinde eğitim sistemleri ve medyalarını propaganda makinelerine çevirerek düşmanlığı körikleyen Erivan ve Bakü, iki halkın neredeyse tamamen birbirlerinden kopmalarına sebep olmuşlardır

⁴ Güvenlikleştirme (securitization), Ole Waever ve Barry Buzan'ın öncülüğünü yaptığı "Kopenhag Okulu" tarafından üretilen bir terimdir. Bir meselenin veya olayın söylem düzeyinde "tehdit" olarak kategorize edilmesi ve sunulması anlamına gelir. Bir konunun güvenliklestirmesi, olağan politik süreçlerin ve liberal demokratik taleplerin ötelenmesi sonucunu da beraberinde getirir. Güvenlikleştirme konsepti ile ilgili temel çalışmalar için bkz. (Waever, 1995), (Buzan vd., 1998)

(Gamagelyan, 2005). Söz konusu sosyo-kültürel kopukluk barış yolunda en çok eğilinmesi gereken konulardan biridir. Elbette Ermeni ve Azeri toplumları arasındaki düşmanlığın tek sebebi devletler değildir. Daha önce de bahsedildiği üzere, halklar arasında etnik gerilim çok daha eskiye dayanmaktadır. Hatıralar, mitler, semboller, gelenekler ve değerlerle nesilden nesile aktarılarak bugüne ulaşan düşmanlık tarihsel bir arka plana sahiptir (Geukjian, 2012, s. 35). Toplumsal hafıza yoluyla bugüne gelen gerilim, SSCB'nin dağılmasından sonra yaşanan katliamlarla nefrete dönüşmüş ve nesilden nesile aktarılır olmuştur (Mirzeler & Jafarov, 2012, s. 266). Devletler ise bu ayrışmayı yatıştırmak yerine ondan faydalanmayı ve avantaj sağlamayı tercih etmişlerdir. Dolayısıyla çözüm, aralarındaki diyalogun neredeyse sıfıra indiği hasım halklar haline gelen Azeri ve Ermeni toplumları için de sıfır toplamlı bir oyun halini almıştır. Öyle ki toplumlar da artık taviz verecek liderleri cezalandırmaktadırlar. Örneğin 1997'deki Ortak Devlet Planı'nı kabul edeceğini belirten Ter Petrosyan, kamuoyu baskısı sonucu istifa etmek zorunda kalmıştır (Sapmaz ve Sarı, 2012, s. 5).

Çatışmada İran ve Rusya Ermenistan'ın, Türkiye ise Azerbaycan'ın tarafında yer almaktadır. Çatışmanın çözümünde liberal demokrasi temelli çözümler aransa da Kafkaslar da reelpolitik ön plandadır. Özellikle enerji konusu, yukarıda sayılan ülkelerle birlikte tüm dünyanın ilgisini Kafkaslara çekmekte, her oyuncu kendi çıkarlarına göre hareket etmektedir.

1991'de bağımsızlığını ilan eden Dağlık Karabağ ise sadece Abhazya, Osetya ve Transdinyester tarafından tanınmış, de jure olarak Azerbaycan'a bağlı, de facto olarak bağımsız bir statüdedir.

Sonuç olarak çatışma “frozen conflict (Pokalova, 2015, s. 68)” (dondurulmuş çatışma) ya da “no peace, no war (Walker, 1998)” (barışsız ve savaşız) şeklinde adlandırabileceğimiz bir durumdadır.

2.3. Yönlendirici Güçlerin Etkisi

Çatışmada etkili olan yönlendirici güçler, ülke içi ve dışı aktörler ile unsurları kapsamaktadır. Dağlık Karabağ Sorununa taraf olan Azerbaycan ve Ermenistan'da demokrasi, basın özgürlüğü ve ifade özgürlüğü açısından büyük sorunlar bulunduğu için sivil toplum kuruluşları, medya ve internetten yönlendirici güçler olarak bahsedemeyiz. Devlet-toplum ilişkilerinin düşük seviyede bulunması ve sorunun hem idame ettirilmesi hem de çözülmesi sürecinin üst düzey devlet yetkililerinin eliyle yürütülmesi nedeniyle her iki taraf da elitist bir bakış açısına sahiptir.

Söz konusu elitist yaklaşım, sorunun geniş tabanda tartışılmaması ve şeffaflığın sağlanamaması bağlamında çözümün önündeki en önemli engellerdendir. Bunun aşılması ise demokratikleşme ile mümkündür. Demokratikleşme, sorunun toplumların genelinde tartışılmasını ve şeffaflığını

sağlayacak; insan haklarının, hukukun üstünlüğünün, politik çoğulculuğun yerleşmesine katkı yapacak ve meselenin tamamen devlet odaklı, güvenlikçi perspektiften değerlendirilmesini sınırlayarak karşılıklı etkileşim ve güvenin artmasını mümkün kılacaktır (Tarkhan-Mouravi, 2012, s. 95). Sivil toplum örgütlerinin ve bağımsız medyanın sürece katılması da bu şarta bağlıdır ve çözüm için kilit önemdedir.

Rusya, Dağlık Karabağ Sorununun en etkili yönlendirici güçlerinden birisidir. SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya'nın Kafkaslardaki etkisini korumak için elinde kalan en temel araç, bölgedeki etnik ve siyasi rekabeti istismar etmek olmuştur (İşeri, 2010, s. 257). 2008 yılındaki Osetya Savaşı ile Moskova, Kafkaslara olan ilgisini ve gerektiğinde askeri güce de başvurabileceğini göstermiştir (German, 2012, s. 2016). Rusya, Dağlık Karabağ Sorununda açık olarak Ermenistan'ın yanında yer almıştır. Ermenistan'daki etkisi Rusya'nın Kafkasya, Türkistan ve Ortadoğu'daki nüfuzunun teminatıdır. Moskova, Ermeni yanlısı bir tutum izlemesine rağmen Azerbaycan'ı kaybetmeyi de göze alamamaktadır. Doğrudan Azerbaycan aleyhine politikaların Azerbaycan'ı Batı'ya daha fazla yaklaştıracığı mantığıyla temkinli davranmaktadır (Sapmaz ve Sarı, 2012, s. 23).

Çözüm inisiyatiflerinin öncülerinden olan Rusya, zaman zaman Azeri ve Ermeni liderleri bir araya getirmek suretiyle diyalog sağlayıp kolaylaştırıcı bir role bürünse de sorunun çözümünün Kafkaslara müdahalesinde kısıtlamalar getireceği mantığıyla kalıcı bir barışa karşı isteksizdir. Moskova, bu gibi istikrarsızlığı korumaya yönelik politikalarıyla, eski Sovyet coğrafyasındaki gücünü yeniden tesis etmek istemektedir (Gürbüz, 2010, s. 273). Dağlık Karabağ Sorununun çözümünün Ermenistan'ın Moskova'ya bağımlılığını azaltacağı ve özellikle enerji kaynakları nedeniyle önemi artan Azerbaycan'ın Avrupa ve ABD ile ilişkilerini daha rahat bir şekilde geliştireceği mantığıyla sorunun devamını öncelemede, çözüm sürecinin de mümkün olduğu kadar kendi kontrolünde yürümesini istemektedir. Rusya'nın çözümsüzlükten yana ağırlığını koymasının bir diğer nedeni ise toprak paylaşımı gibi uygulamaların kendi içindeki azınlıklara emsal teşkil edebileceği korkusudur.

İran, Azerbaycan'ın nüfusunun yaklaşık %60'ı Şii olmasına rağmen Ermenistan'ı desteklemektedir (Tağıyev, 2013, s. 382). Tahran'ın bu politikasının sebepleri, İran nüfusunun %40'ını (Yılmaz, 2012) oluşturan Azeri kökenli vatandaşların üzerindeki Azerbaycan etkisini azaltmak suretiyle Bakü'nün güçlenmesini önlemek istemesi ve Rusya ile birlikte Kafkaslardaki batı etkisini frenlemek istemesidir (Tannock, 2013, s. 188-189). Ayrıca Türkiye ve Azerbaycan ile kapalı olan sınırlar düşünüldüğünde Ermenistan'ın dünyayla bağlantısı için İran, vazgeçilmez bir öneme sahiptir (German, 2012, s. 220). Nispeten daha az bir öneme sahip olmakla birlikte İran'ın özellikle ABD ve

Avrupa’da etkili olan Ermeni Lobisi’nden faydalanmak istemesi de Tahran’ın Erivan’ın yanında yer almasında bir faktördür.

Atatürk’ün “Azerbaycan’ın mutluluğu bizim mutluluğumuz, acısı bizim acımızdır” ya da Haydar Aliyev’in “Türkiye ve Azerbaycan, iki devlet, tek millettir” sözlerinden hareketle Türkiye ve Azerbaycan’ın tarihsel bağları özetlenebilir (German, 2012, s. 221-222). Dil, din, kültür gibi etmenler Türkiye’nin Azerbaycan’ın yanında saf tutmasında önemli rol oynasa da bu durumun oluşum sürecinde bazı pragmatik yaklaşımların da etkisi vardır. Azerbaycan Türkiye için Orta Asya’ya açılan bir kapı özelliği görmektedir. Ayrıca zengin doğalgaz kaynakları, bölgesel ve küresel enerji hattı projeleri nedeniyle Ankara için vazgeçilmez bir ortaktır. Ermenistan’la ilişkilerini normalleştirmeyi, Erivan’ın işgal ettiği topraklardan çekilmesi şartına bağlayan Türkiye, Bakü’nün en önemli destekçisidir. Kıbrıs sorunu ve 2009 Protokolleri gibi konular nedeniyle zaman zaman gerilen iki ülke ilişkileri bugün “ortaklık” düzeyindedir. Her ne kadar Rusya ile ticari ilişkileri Türkiye’nin çatışmanın çözülmesi aşamasında etkin rol oynamasını kısıtlasa da Azerbaycan desteği devam etmektedir (Cornell, 1998, s. 66).

ABD, 1994’den beri Minsk Grubu’nun eş başkanlarından biri olmasına rağmen çözüm sürecine bölge aktörleri kadar müdahil olmamıştır. Obama dönemiyle birlikte, Dağlık Karabağ Sorununun üzerine eğilmeye başlayan Washington, bölgede İran ve Rusya’nın nüfuzlarını frenlemek için politika üretmeye başlamıştır (Ambrosio, 2011, s. 108). Bunun yolu ise demokratikleşmeden geçmektedir. ABD, Azerbaycan ve Ermenistan’ın demokratikleşmesini, hem sorunun çözülmesi hem de bölgedeki ABD etkisinin artırılması için en önemli unsur olarak görmektedir. (Kasim, 2012, s. 241-242). Bir diğer batılı aktör olan Fransa ise Paris’teki Ermeni Lobisi’nin faaliyetleri ve baskıları sonucu krizde aktif bir rol oynamaktadır. Ekim 2014 Minsk Grubu toplantısı Cumhurbaşkanı Holland’ın katılımıyla Paris’te yapılmıştır (ntv.com.tr, 2014).

Diğerlerine göre nispeten daha az etkiye sahip olmakla birlikte Minsk Grubu da bir yönlendirici güçtür. Minsk Grubu, eş başkanlar ABD, Rusya ve Fransa’ya ek olarak Belarus, Almanya, İtalya, Portekiz, Hollanda, İsveç, Finlandiya, Türkiye, Azerbaycan ve Ermenistan’ın oluşturduğu, 1992’de AGİT tarafından kurulmuş, Dağlık Karabağ Sorunu’nu çözerek barışı sağlamayı amaçlayan bir platformdur. Bugüne kadar soruna çözüm bulmak için üç öneri sunmuştur:

“Haziran 1997’de ortaya konulan *Paket Çözüm Planı*’na göre Dağlık Karabağ’ın ve işgal edilen diğer bölgelerin statülerinin aynı anda çözüme kavuşturulması öngörülmüştür. Ekim 1997’de taraflara sunulan *Aşamalı Çözüm Paketi*’nde Dağlık Karabağ ve işgal edilen diğer

bölgelerin statülerinin ayrı ayrı ele alınarak çözüme kavuşturulması öngörülmüştür. Üçüncü öneri ise *Ortak Devlet Planı* adı altında Kasım 1998’de Rusya öncülüğünde ortaya konmuştur. Buna göre, Azerbaycan ve Dağlık Karabağ ortak bir devlet kuracak, Dağlık Karabağ’ın kendine ait bir ordusu ve anayasası olacak ve Dağlık Karabağ, Azerbaycan Milli Meclisi’nin aldığı kararları veto edebilecekti. İlk iki öneri Ermenistan, üçüncü öneri ise Azerbaycan tarafından reddedilmiştir. (Sapmaz ve Sarı, 2012, s. 5)”

Minsk Grubu kabul görmeyen bu önerilerin ardından çözüm sürecinde en azından bir düzeyin sağlanması için tarafların temel kaygılarını giderecek bir “Temel Prensipler Tasarısı” oluşturmuştur. Kasım 2007’de taraflara sunulan ve Madrid Prensipleri olarak da anılan tasarı Ermenistan’ın kararsız tutumu nedeniyle yürürlüğe girmemiştir (aljazeera.com.tr, 2012).

Görüldüğü gibi Minsk Grubu’nun önerileri, kısa vadeli çözümleri öngörmektedir. Çözüm için kurulan bu platform, buzdağının görünen kısmıyla ilgilenmekte; sorunun toplumsal ve siyasal altyapısına yeterince eğilmeden soruna dar bir çerçeveden bakarak sığ öneriler sunmaktadır. Bu durumun başlıca sebebi, grupta yer alan ülkelerin –özellikle eş başkanlar- her birinin konuyla ilgili farklı ajandalara sahip olmalarıdır. Çözüm sürecinde arabulucu olarak da nitelendirilen Minsk Grubu yerine, yaptırım gücü yüksek, yapıcı ve uzun vadeli çözüm önerileri getirebilecek yeni bir aktör ya da arabulucuya gereksinim olduğu, konu üzerinde çalışanların vardığı ortak kanılardan biridir.

3. AKTÖR ANALİZİ

3.1. Azerbaycan

Azerbaycan, Dağlık Karabağ Sorununu ülkenin bölünmez toprak bütünlüğü temelinde ele almaktadır. Dağlık Karabağ Savaşı’nı Ermenistan’ın sınırlarını genişletmek için çıkardığını iddia eden Azerbaycan, “kendi kaderini tayin hakkı” söylemine karşı çıkmaktadır (Asal, 2013, s. 65). Azerbaycan için Karabağ Sorunu, “Toprak bütünlüğünün ve sınırlarının dokunulmazlığı prensibinin ihlali”, “tarihsel anavatanlarında kovulma girişiminin bir simgesi”, “Ermenilerin büyük Ermenistan yaratma projelerinin bir aşaması” ve “vatandaşlarının anavatanlarından kovulmuş olması” olarak algılanmaktadır (Ergun, 2008, s. 203).

Çatışmasının başlangıcından beri özellikle enerji kaynaklarının etkisiyle Azeri ekonomisi son derece hızlı bir gelişme göstermiş, ancak bu durum halkın refah düzeyine ve demokratikleşme sürecine bir katkı yapmamıştır. Azerbaycan elde ettiği ekonomik imkanlarını ülkede kalıcı bir demokrasi oluşturmak için kullanmak yerine, otoriter yapıyı hatırlatan bir devlet inşa süreci yaşamaktadır (Gürbüz, 2010, s. 267).

Haydar Aliyev döneminden itibaren otoriter rejim kurumsallaştırılmış, artan petrol ve doğal gaz ihracatı rejimin korunması için kullanılmaya başlanmıştır (Özkan, 2008, s. 590).

2004 yılında 175 Milyon Dolar olan Azerbaycan savunma harcamaları, 2011 yılında 3.1 Milyar Dolar'a yükselerek yaklaşık 17 kat artmıştır (German, 2012, s. 218). Savunma harcamalarının, hayati önem taşıyan eğitim ve sağlık harcamalarına oranla daha hızlı bir artış göstermesi, soruna bakışta hala güvenlikçi anlayışın hüküm sürdüğünü gözler önüne sermektedir.

Artan savunma harcamalarına paralel olarak Bakü'den sık sık kuvvet kullanma tehdidinde yönelik sesler yükselmektedir. Ancak Azerbaycan'ın askeri bir hamle yapması en azından şu anki konjontürde mümkün görünmemektedir. Bu durumun başlıca sebebi Rusya'dır. Çatışmanın başlangıcından beri Ermenistan'ın en büyük destekçisi durumunda olan Moskova'nın böyle bir hamleyle izin vermeyeceği, gerçekleşmesi halinde ise şiddetli bir tepki göstereceği aşikardır.

Bunun yanında, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının 15 kilometrelik bölümünün Ermenistan'ın işgali altındaki topraklardan geçmektedir ve Erivan'ın bir silahlı çatışma durumunda bu hatta büyük zarar verebilme olasılığı vardır (Paul, 2010). Ayrıca Ermenistan, S-300 füzeleri ile enerji kaynaklarını ve hatta Bakü'yü vurabilme potansiyeline sahiptir (Khalid, 2008, s. 39). Dolayısıyla Azerbaycan'ın silaha başvurması olasılığı uzak görünmektedir.

Aşağıda Azerbaycan için SWOT analizi yapılacaktır:

Güçlü Yanları: Dağlık Karabağ'ın hukuki olarak halen Bakü'ye bağlı olması, petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olması, son yıllarda artan savunma harcamaları Azerbaycan'ın güçlü yanlarıdır.

Zayıf Yanları: Dağlık Karabağ bölgesinde Ermenilerin çoğunluğu oluşturması, savunma harcamaları artışına rağmen ordunun hala zayıf bir durumda olması, demokratikleşme problemleri nedeniyle sorunların geniş tabanda tartışılmaması Azerbaycan'ın zayıf yanlarıdır.

Fırsatlar: Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi desteği Bakü için önemli bir fırsattır. Bu bağlamda 2008 tarihli 62/243 sayılı "Azerbaycan'ın işgal edilmiş topraklarındaki durum" başlığını taşıyan BM Genel Kurul kararı örnek verilebilir (un.org, 2008). Ayrıca 822, 853, 874 ve 884 sayılı Güvenlik Konseyi kararları da Azerbaycan'ı haklı gösterir niteliktedir (Karaağaçlı, 2012). 2005 tarihli Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi kararında ise Ermenistan ilk defa saldırgan bir devlet olarak nitelendirilmiş, Dağlık Karabağ'ın kendi kaderini tayin hakkı bulunmadığı ve ayrılıkçı bir rejim olduğu vurgulanmıştır (Gökçe, 2011, s. 1118).

Türkiye desteği, Bakü için önemli bir fırsattır. Bunun yanında jeopolitik

konumu ve enerji kaynakları nedeniyle hiçbir ülke Azerbaycan'ı kaybetmek istememektedir. Bu durum ilgili ülkeleri Azerbaycan'a karşı temkinli politikalar izlemeye yöneltmekte, Bakü için bir fırsat oluşturmaktadır.

Tehditler: Rusya ve İran'ın Ermenistan'ı desteklemeleri Azerbaycan için en önemli tehdittir. Bunun yanında Kafkasların genel olarak istikrarsız bir bölge olması ve enerji kaynakları nedeniyle her ülkenin kendi çıkarları ekseninde hareket etmesi Bakü'nün hem ekonomik gelişimine hem de dış politikasına yönelik tehdit oluşturmaktadır.

3.2. Ermenistan

Ermenistan'ın temel tezi, Dağlık Karabağ Ermenilerinin "kendi kaderini tayin hakkına" sahip oldukları yönündedir. Erivan, savaşın Dağlık Karabağ ile Azerbaycan arasında patlak verdiğini; Ermenistan'ın bölgedeki Ermeni nüfusunu ve onların kendi kaderlerini tayin hakkını korumak için savaşa girdiğini savunmaktadır (Asal, 2013, s. 65).

Ermenistan, bölgede oluşturdukları çoğunluk nedeniyle siyasal gelecekleri konusunda kendilerinin karar verebileceklerini ileri süren Ermenileri de bu teze dayanarak desteklediğini ileri sürmektedir. Söz konusu destek ekonomik ve askeri desteği de içermektedir. Dağlık Karabağ'ın 18,500 kişilik ordusunun yaklaşık yarısı Ermenistan'dan gelen askerlerden oluşmaktadır ve bölge bütçesinin üçte biri Erivan tarafından sağlanmaktadır (Caspersen, 2008, s. 367).

Günümüzde Ermenistan, hem politik hem de ekonomik olarak Kafkasya'nın en fazla yalnızlaşmış ülkesidir (İşeri, 2010, s. 256). Azerbaycan ve Türkiye ile kapalı olan sınırlar, ülkenin neredeyse tüm sektörlerde Rusya'ya bağımlı olması ve yer altı kaynaklarının bulunmaması gibi nedenlerle Ermenistan ekonomisi kötü durumdadır. Ülkenin en önemli gelir kaynağı yurtdışındaki diaspora Ermenilerinden gelen paralardır. Dahası ülkenin genç nüfusu dış ülkelere –özellikle Rusya'ya- göç etmekte ve Ermenistan işgücünü kaybetmektedir (Uzer, 2012, s. 251).

Tüm bunlara rağmen Erivan da savunma harcamalarında ciddi bir artışa gitmiş, 2011 yılında savunma harcamaları, 2001'e oranla yaklaşık üç kat artmıştır (militarybudget.org, 2012). Ermenistan, Dağlık Karabağ Sorunu ve 1915 Olayları üzerinden güvenlikçi söylemlerini devam ettirmekte, ülkede demokratikleşme ve barış gibi unsurlar geri planda kalmaktadır.

Aşağıda Ermenistan için SWOT Analizi yapılacaktır:

Güçlü Yanlar: Güçlü kimlik bilinci, Dağlık Karabağ'da fiili hakimiyet ve bölgede çoğunluğun Ermeni olması Ermenistan'ın elini güçlendiren hususlardır.

Zayıf Yanlar: Ekonomide dışa bağımlılık, demokratikleşme sorunları,

bölgede yalnızlaşma, zayıf ekonomi ve ordu, artan tarihsel düşmanlık, Ermenistan'ın zayıf yanları olarak sayılabilir.

Fırsatlar: Erivan için en önemli fırsat Rusya ve İran'ın destekleridir. Bunun yanında Avrupa, ABD ve eski SSCB coğrafyasında yaklaşık dört milyon diaspora Ermenisi yaşamaktadır (Kolsto & Blakkisrud, 2012, s. 144). Özellikle Fransa ve ABD'de güçlü olan Ermeni Diasporası, Dağlık Karabağ Sorununda önemli etki potansiyeline sahiptir.

Tehditler: Türkiye'nin Azerbaycan'ın yanında yer alması ve Birleşmiş Milletler'in Bakü'nün tezlerine daha yakın olması Ermenistan için tehdit oluşturmaktadır. Ayrıca Azerbaycan'ın sahip olduğu enerji kaynakları nedeniyle gittikçe güçlenmesi ve TANAP gibi boru hattı projeleriyle Avrupa'nın güçlü ülkeleriyle gitgide daha da yakınlaşması Erivan için önemli bir tehdittir.

3.3. Dağlık Karabağ Yönetimi

1991'de ilan ettiği bağımsızlıktan sonra Dağlık Karabağ yönetimi, kendi durumuna benzer durumdaki birkaç küçük oluşum dışında hiçbir ülke tarafından tanınmamakla birlikte ordusu ve hükümeti olan de facto bir devlet yapılanmasına sahiptir (Nigmatulina, 2015). Yönetim, ülkenin resmi adını Artsah Cumhuriyeti olarak deklare etmiştir.

Siyasal sistem, başkanlık sistemi (Bugün Bako Sahakyan) olup, 2006 yılında bir anayasa kabul edilmiştir (president.nkr.am, 2015). Bağımsızlık ilanının ardından 1992'de olağanüstü hal ilan edilmiş, nüfusun büyük çoğunluğu silah altına alınmıştır. Yönetime istediği zaman insan haklarını askıya alma yetkisi de tanıyan olağanüstü hal durumu bugün hala devam etmektedir (Smolnik, 2012, s. 155).

Dağlık Karabağ Ermenilerinin 1988'den itibaren devam eden süreçteki temel argümanları, "tarihsel haksızlıklara maruz kaldıkları", "kendi kaderlerini belirleme hakları", "soydaşları ile beraber yaşama istekleri" ve "Azerbaycan'ın kendilerine karşı yürüttükleri ayrımcı ve baskıcı politikalar" savlarına dayanmaktadır (Ergun, 2008, s. 203).

Bugün resmi sayımlara göre nüfusu yaklaşık 140.000 olan Dağlık Karabağ Bölgesi'nin etnik dağılımı, %95 Ermeni, %5 Kürt, Rus ve Asur şeklindedir (Öztarsu, 2014, s. 243). Bölge yönetimi, olabildiğince siyasi tecrübe kazanıp oturmuş bir bürokratik sistem oluşturmaya çalışmakta, uluslararası tanınmanın ise eninde sonunda gerçekleşeceğine inanmaktadır (Sargsyan, 2013).

Dağlık Karabağ yönetimi açısından en önemli sorun barış sürecinde yer almamasıdır. 1998 yılında barış sürecinden çıkarılan yönetim (Sargsyan, 2013), çözüm arayışlarından ve görüşmelerden tamamen dışlanmıştır (Mkrtyan, 2007, s. 90).

4. SONUÇ YERİNE: STRATEJİ OLUŞTURMA

Daha önce de bahsettiğimiz gibi analizimizin stratejik hedefi, müzakere ve diplomatik yöntemlerle çatışmayı çözüme yönündedir. Bu hedefin başarılması için şüphesiz, öncelikle Azerbaycan ve Ermenistan'ın istekli olması gerekir. Çatışma, Azerbaycan ve Ermenistan'a ulus-inşası süreçlerindeki "öteki" imajını sağlamıştır. Ancak düşmanlığın körüklenmesi halen devam eden bir durumdur. Zira her iki taraf da iç politikalarını istedikleri gibi dizayn edebilmek için sorun bağlamındaki tavizsiz ve güvenlikçi yaklaşımlarını sürdürmektedirler. Dolayısıyla barış görüşmeleri, samimiyetten uzak toplantılar olmaktan öte gidememektedir.

Söz konusu isteksizliğin aşılması, her iki ülkenin de demokratikleşmesiyle mümkün olabilir. Zira demokratikleşme, ifade ve basın özgürlükleriyle birlikte sivil toplumun ve medyanın da barış sürecine dahil olmasını sağlayacak; sorunların daha geniş bir ortamda tartışılmasına zemin hazırlayacaktır. Her iki toplumda da bir sendrom haline gelen Karabağ meselesinin çözümünün hem Azerbaycan ve Ermenistan hem de bölgenin geneli için önemi ancak bu şekilde anlaşılabilir.

Demokratikleşme, çatışmanın başlangıcında ve çözümsüzlüğündeki en önemli açmazlardan biri olan sosyo-kültürel düşmanlığın yumuşatılması için de önemlidir. Ermeni ve Azeri toplumları arasında 19. Yüzyıldan beri devam eden düşmanlık, iki halk arasında güven ve diyalogun sıfıra indiği günümüzde devletlerin de körüklemesiyle halen devam etmektedir.

İfade ve basın özgürlüklerinin sağlanması, sivil toplumun çözüm sürecine dahil olması barışın faydasının maliyetinden daha fazla olacağını idrak edilmesine zemin hazırlayabilir ve toplumlar arasındaki diyalogun yolunu açabilir. İki ülke arasında ticaretin başlaması, farklı kesimlerin (iş insanları, akademisyenler, sanatçılar vb.) karşılıklı ziyaretleri ve iletişim kanallarının açılması halklar arasındaki güvenin artırılmasına ve toplumlararası normalleşmenin sağlanmasına hizmet edebilir.

Bu minvalde çözümün olmazsa olmazlarından biri ötekileştirici söylemlerin terk edilmesidir. Bu söylemler karşılıklı düşmanlığı artırmakta, kutuplaşmayı keskinleştirmektedir. Çözüm sürecinde taraflar konuyu güvenlikçi perspektiften değerlendirmeye son vererek savaş retoriğinden vazgeçmelidirler. Ayrıca genelde üçüncü tarafların eşliğinde bir araya gelen Azeri ve Ermeni liderlerin aralarındaki ikili diyalogun güçlendirilmesi sürece katkı sağlayacaktır.

Kuvvetli bir arabulucunun gerekliliği de çözüm için hayati derecede önemlidir. Minsk Grubu, Dağlık Karabağ Sorununda etkili bir konuma sahip değildir. Kuvvetli, dayatma ve baskı gücü olan bir arabulucuya ihtiyaç vardır. Kafkaslarda bu niteliklere sahip olan tek aktör Rusya'dır.

Ancak Rusya, çatışmanın başlangıcından beri Ermenistan'ı desteklemesi nedeniyle bu misyon için uygun değildir. Bölgede son yıllarda özellikle enerji konusunda meydana gelen gelişmeler, dünyadaki büyük güçlerin dikkatini çekmektedir. Dolayısıyla önümüzdeki yıllarda bahsedilen niteliklere sahip bir arabulucu konuya müdahil olabilir.

Sağlıklı ve yapıcı bir çözüm sürecinin bir diğer olmazsa olmazı ise tavizlerdir. Her iki ülke de konuyu sıfır toplamı bir oyun olarak görmekten vazgeçmeli, tavizsiz politika ve söylemlerini terk etmelidir. Uzun yıllardır düşman retoriği ve silahlanma yarışı ile devam eden krizi aşmanın yegane yolu, temel anlaşmazlık noktalarının gerçekçi bir düzlemde tartışılarak bir 'orta' yolun bulunmasıdır.

Toprak paylaşımı, Dağlık Karabağ'ın statüsü ve yerlerinden edilmiş kişiler en önemli anlaşmazlık konularıdır. Toprak paylaşımı konusunda, Ermenistan'ın işgal ettiği, Dağlık Karabağ çevresindeki yedi bölgeden çekilmesi sık sık dile getirilmektedir.

Azerbaycan, müzakerelerin başlayabilmesi için bunu bir ön şart olarak ileri sürmektedir. Bunun gerçekleşmesi durumunda çoğunluğu bu yedi bölgeden Azerbaycan'a göçmüş mülteciler, topraklarına geri dönebilecek ve en önemli iki sorun büyük oranda çözülecektir.

Dağlık Karabağ'ın statüsü ise daha karmaşık bir konudur. Hukuken tanınmayan Dağlık Karabağ Yönetimi, fiilen bağımsız olsa da bu durum, hem yönetimin kendisi hem de bölge açısından problemlere ve belirsizliklere neden olmaktadır. Mevcut statüsü, Dağlık Karabağ'ı uluslararası suçlar için cazip kılmakta, bölgeyi uyuşturucu ticareti ve kara para aklama gibi faaliyetlerin odağı haline getirmektedir.

Bölgenin Ermenistan'a bağlanması da statü sorununa çözüm olmayacaktır. Böyle bir hamlenin Azerbaycan tarafından şiddetle reddedilerek savaşa kadar giden bir yolu açacağı açıktır. Hatta bu şekilde bir adımın atılması, Ermenistan'ın baş destekçisi durumundaki Rusya tarafından bile kabul görmeyecektir.

Zira Rusya'nın böyle bir durumu kabul etmesi ya da desteklemesi, Batı ile Rusya arasında bir denge kurmaya çalışan Azerbaycan'ı ABD ve Avrupa'ya yaklaştıracaktır. Hatta olası Ermenistan ilhakına destek vermesi Moskova'ya Bakü – Erivan diyalogundaki kolaylaştırıcı statüsünü de kaybettirebilir. Dolayısıyla bu seçenek de bölgedeki tüm dengeleri altüst edeceği için devre dışı kalmaktadır.

Statü sorununa en uygun çözüm, Dağlık Karabağ'ın 1991'den önce olduğu gibi Azerbaycan'a bağlı bir otonom bölge olarak kalmasıdır. Yetkinin yerelde toplandığı, yerel hükümet ve meclise sahip, sadece dış politika ve

savunma alanlarında Bakü'ye bağlı bir Dağlık Karabağ bugün tüm taraflar için en münasip seçenektir. Bahsedilen modelin uygulanabilmesi için dünyadaki örnekler incelenerek istikrarlı bir yönetim kurulabilir.

Tüm bunlardan hareketle Dağlık Karabağ Sorununda kısa vadede bir çözüm beklenemeyeceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak en azından orta vadede bir çözüm için anahtar kavramlar, 'güven', 'diyalog' ve 'demokratikleşme'dir.

5. KAYNAKÇA

- Akyeşilmen, N. (2014). Çatışma yönetimi: Kavramsal ve kuramsal bir analiz. N. Akyeşilmen (Ed.) *Barışı konuşmak: Teori ve pratikte çatışma yönetimi* içinde (ss. 18-44). Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Ambrosio, T. (2011). Unfreezing the Nagorno-Karabakh Conflict? Evaluating peace-making efforts under the Obama Administration. *Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics*, 10(1), 93-114.
- Asal, Uğur Y. (2013). Dağlık Karabağ Sorunu'nun çatışma çözümü perspektifinden analizi. R. K. Karaca (Ed.) *Asya'da Güvenlik Sorunları ve Yansımaları* içinde (ss. 57-81). İstanbul: Bilgesam Yayınları. 18.02.2016 tarihinde http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-84-2014021450asyada_guvenlik.pdf adresinden erişildi.
- Aslanlı, A. (2013). *Yeni küresel mücadelede Kafkasya ve Karabağ Sorunu*. Ankara: EkoAvrasya Yayınları.
- Bağcı, H. (2014). Önsöz yerine: Çatışma analizi. N. Akyeşilmen (Ed.) *Barışı konuşmak: Teori ve pratikte çatışma yönetimi* içinde (ss. 3-17). Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Baguirov, A. (2012). Nagorno-Karabakh: Competing legal, historic and economic claims in political, academic and media discourse. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 32(2), 139-175.
- Buzan, B., Waever, O. & Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- Caspersen, N. (2008). Between puppets and independent actors: Kin-State involvements in the conflicts in Bosnia, Croatia and Nagorno Karabakh. *Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics*, 7(4), 357-372.
- Cornell, E. (1998). Turkey and the conflict in Nagorno-Karabakh: A delicate balance. *Middle Eastern Studies*, 34(1), 51-72.
- Ensaroğlu, Y. & Akyeşilmen, N. (2014). Sonuç yerine: Barış sürecinde yoldaki işaretler. *Barışı konuşmak: Teori ve pratikte çatışma yönetimi* içinde (ss. 449-460). Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Ergun, A. (2008). Güney Kafkasya'da etnik temizlik ve çatışma: Azerbaycan ve Ermenistan ulusal kimliklerinde Karabağ Sorunu. *Doğu Batı Dergisi*, 11(44), 197-207.
- Gamaghelyan, P. (2005). Intractability of the Nagorno-Karabakh Conflict: A myth or a reality. 18.02.2017 tarihinde <http://www.monitor.upeace.org/documents/intractability.pdf> adresinden erişildi.
- German, T. (2012). The Nagorno-Karabakh Conflict between Azerbaijan and Armenia: Security issues in the Caucasus. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 32(2),

216-229.

- Geukjian, O. (2012). *Ethnicity, nationalism and conflict in South Caucasus: Nagorno-Karabakh and Legacy of Soviet Nationalities Policy*. Surrey: Ashgate Publishing.
- Gökçe, M. (2011). Yukarı Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies*, 6(1), 1111-1126.
- Gürbüz, V. M. (2008). Dağlık Karabağ Sorunu karşısında taraf ülkeler, bölgesel ve küresel güçler. A. H. Aydın, S. Taş & S. Adıgüzel (Ed.) *Bölgesel sorunlar ve Türkiye içinde* (ss. 117-229). Kahramanmaraş: KSÜ Yayınları.
- Gürbüz V. M. (2010). Günümüz Türk Dış Politikasında Kafkasya ile ilişkiler. C. Yenigün & E. Efeğil (Ed.) *Türkiye'nin değişen dış politikası içinde* (ss. 265-288). Ankara: Nobel Yayınları.
- Gürel, Ş. (1992). Karabağ Sorunu üzerine bir not. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47(1), 181-185.
- Hakala, T. (1998). The OSCE Minsk Process: A balance after five years. *Helsinki Monitor*, 9(1), 5-14.
- <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/daglik-karabagda-cozum-girisimleri-agit%20minsk-grubunun-muzakere-cikmazi> (2012).
- <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/kafkasyanın-acik-hesabi-daglik-karabag> (2014).
- <http://militarybudget.org/armenia/> (2015).
- <http://www.president.nkr.am/> (2015).
- <http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25546085> (2014).
- İşeri, E. (2010). Türkiye'nin yeni dış politika etkinliğinin Kafkasya'daki sınırları: Ermenistan boyutu. C. Yenigün & E. Efeğil (Ed.) *Türkiye'nin değişen dış politikası içinde* (ss. 247-264). Ankara: Nobel Yayınları.
- Karaağaçlı, A. (2012). İşgal altında Dağlık Karabağ Sorunu. 18.02.2016 tarihinde <http://www.bilgesam.org/incele/164/-isgal-altindaki-daglik-karabag-sorunu/#.Vsbi6bSLRkj> adresinden erişildi.
- Kasim, K. (2012). American policy toward the Nagorno-Karabakh Conflict and implications for its resolution. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 32(2), 230-244.
- Khalid, İ. (2008). Nagorno-Karabakh Conflict. *Journal of Political Studies*, 14(2), 25-44.
- Kolsto, P. & Blakkisrud, H. (2012). De facto states and democracy: The case of Nagorno-Karabakh. *Communist and Post-Communist Studies*, 45(1), 141-151.
- Kuburas, M. (2011). Ethnic conflict in Nagorno Karabakh. *Review of European and Russian Affairs*, 6(1), 43-54.
- Lynch, D. (2002). Seperatist states and Post-Soviet Conflicts. *International Affairs*, 78(4), 831-848.
- Mkrtychyan, T. (2007). Democratization and the Conflict of Nagorno-Karabakh. *Turkish Policy Quarterly*, 6(3), 79-92.
- Nigmatulina, A. (2015). Tensions reignite in the Nagorno-Karabakh Conflict. 18.02.2016 tarihinde <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2015/03/tensions-reignite-nagorno-karabakh-conflict-150303121751335.html> adresinden erişildi.

- Novikova, G. (2012). The Nagorno Karabakh Through the Prism of the Image of the Enemy. *Transition Study Review*, 18(3), 550-569.
- Özkan, B. (2008). Who gains from the 'No war no peace' situation? A critical analysis of the Nagorno-Karabakh Conflict. *Geopolitics*, 13(3), 572-599.
- Öztarsu, Mehmet F. (2014). Dağlık Karabağ Sorunu: Çözüm arayışlarında Minsk Grubu ve bölgesel aktörlerin rolü. N. Akyeşilmen (Ed.) *Barışı konuşmak: Teori ve pratikte çatışma yönetimi* içinde (ss. 239-260). Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Paul, A. (2010). Nagorno-Karabakh – A ticking time bomb. 18.12.2016 tarihinde http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_1148_nagorno-karabakh.pdf adresinden erişildi.
- Pokalova, E. (2015). Conflict resolution in frozen conflicts: Timing in Nagorno-Karabakh", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 17(1), 68-85.
- Rowland, R. (2013). Population trends in contested pseudo-state: The Case of Nagorno-Karabakh", *Eurasian Geography and Economics*, 49(1), 99-111.
- Sapmaz, A. & Sarı, G. (2012). Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan tarafından kuvvet kullanım olasılığının analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 8(15), 1-31.
- Sargsyan, Anna H. (2013). Nagorno Karabakh: Obstacles to a negotiated settlement. 18.12.2016 tarihinde <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/CSS-Analysis-131-EN.pdf> adresinden erişildi.
- Selimovic, Johanna M., Brandt, A.N. & Jacobson A. S. (2012). Armenia and Azerbaijan: Stuck in conflict over Nagorno-Karabakh. 18.12.2016 tarihinde <http://kvinnatillkvinna.se/en/files/qbank/301ad0e3bd5cb1627a2044908a42fdc2.pdf> adresinden erişildi.
- Smolnik, F. (2012). Political rule and violent conflict: Elections as 'institutional mutation' in Nagorno-Karabakh. *Communist and Post-Communist Studies*, 45(2), 153-163.
- Svensson, I. (2009). The Nagorno-Karabakh Conflict: Lessons from the mediation efforts. 18.12.2016 tarihinde http://www.initiativeforpeacebuilding.eu/pdf/Nagorno_Karabakh_conflict_mediation_efforts.pdf adresinden erişildi.
- Tağıyev, K. (2013). Siyasi tarih bağlamında Azerbaycan'da din eğitiminin gelişimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(28), 380-289.
- Tannock, C. (2013). The EU's commitment in Nagorno-Karabakh and required steps ahead. M. Kambeck ve S. Ghazaryan (Ed.) *Europe's next avoidable war: Nagorno-Karabakh* içinde (ss. 185-198). Londra: Palgrave Macmillan.
- Tarkan-Mouravi, G. (2012). Security threats and de-securitization of conflicts in the Central Caucasus. *The Caucasus and Globalization*, 6(2), 89-97.
- Tokluoğlu, C. (2011). Political discourse of the Azerbaijani elite on the Nagorno-Karabakh Conflict (1991-2009). *Europe-Asia Studies*, 63(7), 1223-1252.
- Uzer, U. (2012). Nagorno-Karabakh in regional and world politics: A case study for nationalism, realism and Ethnic conflict", *Journal of Muslim Minority Affairs*, 32(2), 245-252.
- Waeber, O. (1995). Securitization and desecuritization. Ronnie D. Lipschutz (Ed.) *On Security* içinde (ss. 46-86). New York: Columbia University Press, New York, s: 46-86.
- Walker, E. (1998). No peace, no war in the Caucasus: Secessionist conflicts in

Chechnya, Abkhazia and Nagorno-Karabakh. 18.12.2016 tarihinde <http://www.belfercenter.org/publication/no-peace-no-war-caucasus-secessionist-conflicts-chechnya-abkhazia-and-nagorno-karabakh> adresinden erişildi.

Yamakov, A. (1991). Ethnic conflict in the Transcaucasus: The case of Nagorno-Karabakh. *Theory and Society*, 20(5), 631-660.

Yılmaz, H. R. (2012). İran'da İki İstanbul. 18.12.2016 tarihinde http://www.tepav.org.tr/upload/files/1344424084-0.Iran_daki_Iki_Istanbul.pdf adresinden erişildi.

Yılmaz, R. (2013). Kafkasya'da çözülemeyen kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 2(1), 71-90.